MAAR MISSCHIEN VINDEN WE ZE NOOIT? Op een heldere herfstavond hadden we de telescoop op de veranda gezet, op de rand van een van de laatste plekken in het oosten van de VS waar het nog donker werd. Duisternis van deze kwaliteit was zeldzaam, en bij zoveel duisternis op één plek lichtte de hemel op. We richtten de buis op een opening tussen de bomen boven onze huurhut. Robin trok zijn oog weg van het vizier – mijn sombere, bijzondere bijna negenjarige, die overhooplag met deze wereld.

'Ja, precies,' zei ik. 'Misschien vinden we ze nooit.'

Ik probeerde hem altijd de waarheid te vertellen als ik de waarheid wist en die niet te erg was. Hij wist toch wel wanneer ik loog.

Maar ze zijn overal, hè? Dat hebben jullie bewezen.

'Nou, niet echt bewezen.'

Misschien zijn ze te ver weg. Te veel lege ruimte of zo.

Zijn armen draaiden als molentjes, zoals altijd wanneer zijn woorden hem in de steek lieten. Dat het tegen bedtijd liep, hielp ook niet echt. Ik legde mijn hand op zijn kastanjebruine ragebol. Haar kleur. Aly's kleur.

'En als we nou helemaal nooit iets horen van daarginds? Wat zou dat zeggen?'

Hij hield één hand omhoog. Alyssa zei altijd dat je hem kon horen zoemen als hij zich concentreerde. Hij kneep zijn ogen samen en staarde in het donkere bomenravijn onder ons. Zijn andere hand bewoog als een zaag over het kuiltje in zijn kin – een gewoonte waaraan hij zich overgaf wanneer hij diep nadacht. Hij zaagde zo hard dat ik moest ingrijpen.

'Robbie. Hé! Tijd om te landen.'

Ter geruststelling schoot zijn handpalm naar voren. Niets aan de hand. Hij wilde gewoon zijn gedachten over die vraag nog even achterna, de duisternis in, zolang het nog kon.

Als we nooit iets horen, echt helemaal nooit?

Ik knikte mijn wetenschapper bemoedigend toe: rustig aan maar. Dit was genoeg sterrenkijken voor vandaag. Het was een kristalheldere avond op een plek die bekendstond om zijn regen. Boven de horizon hing een bolle, volle rode oktobermaan. Omringd door de bomen en zo scherp afgetekend dat hij bijna binnen handbereik leek, vloeide de Melkweg uit in de hemel – talloze gespikkelde mi-

neraalafzettingen in een zwarte rivierbedding. Als je roerloos bleef zitten, kon je de sterren bijna zien rondwentelen.

Dat zou niets zeggen. Niets dat zeker is.

Ik lachte. In goede periodes maakte hij me minstens één keer per dag aan het lachen. Die tegendraadsheid. Die diepe scepsis. Hij was zo helemaal ik. Hij was zo helemaal zij.

'Nee,' gaf ik toe. 'Niets dat zeker is.'

Maar als we nou wél iets horen. Dat zou pas wat zeggen!

'Inderdaad.' Een andere avond zou er tijd genoeg zijn om te zeggen wat precies. Nu was het bedtijd. Hij drukte zijn oog tegen de buis van de telescoop voor een laatste blik op het stralende hart van de Andromedanevel.

Mogen we vannacht buiten slapen, pap?

Ik had hem voor een week van school gehaald en meegenomen naar het bos. Er was weer heibel geweest met zijn klasgenoten en we hadden een time-out nodig. Ik kon hem moeilijk helemaal meenemen naar de Smokies en hem dan niet een nachtje buiten laten slapen.

We gingen naar binnen om de uitrusting voor onze expeditie bijeen te pakken. De benedenverdieping was één grote gelambriseerde ruimte die rook naar met baconvet bespat dennenhout. De keuken stonk naar vochtige handdoeken en pleisterkalk – de geuren van een gematigd regenwoud. Op de kastjes waren gekleurde post-its geplakt: *Koffiefilters boven de koelkast. Andere schalen gebruiken a.u.b.!* Een groen spiraalschrift met instructies lag opengeslagen op de gebutste eikenhouten tafel: eigenaardigheden van het sanitair, locatie van de stoppenkast, noodnummers. Elke lichtschakelaar in het huis was van een sticker voorzien: *plafondlamp*, *trap*, *gang*, *keuken*.

Ramen tot aan het plafond keken uit op wat de volgende morgen een golvende zee van eindeloze bergketens zou zijn. Aan weerszijden van de natuurstenen schouw stond een robuuste pluizige zitbank met rijen elanden, kano's en beren op de bekleding. We trokken alle kussens eraf en legden ze buiten neer op de veranda.

Mogen we ook wat lekkers?

'Slecht plan, jongen. *Ursus americanus.* Twee per vierkante mijl, en ze kunnen pinda's ruiken van hier tot North Carolina.'

Niet! Hij stak een vinger op. *Wacht, dat doet me denken!*

Hij rende naar binnen en kwam terug met een kleine pocket: *Zoogdieren in de Smokies*.

'Serieus, Robbie? Het is hier pikdonker.'

Hij hield een noodzaklamp omhoog, zo een die je oplaadt met een zwengel. Toen we die ochtend aankwamen, was hij er direct door gefascineerd geweest en had hij van mij een uitleg verlangd over hoe die magie werkte. Nu kon hij er geen genoeg van krijgen om zijn eigen elektronen te produceren.

We maakten het ons gemakkelijk op onze geïmproviseerde kampeerplek. Hij leek gelukkig, en dat was precies de bedoeling van dit bijzondere uitstapje. Nadat we ons hadden uitgestrekt op de bedden die we op de planken van de verzakte veranda hadden gemaakt, zeiden we samen het oude seculiere gebed van zijn moeder op en vielen we onder de vierhonderd miljard sterren van ons melkwegstelsel in slaap.

IK HEB NOOIT IETS GELOOFD VAN DE DIAGNOSES die de dokters stelden over mijn zoon. Als een aandoening drie verschillende namen krijgt in evenzovele decennia, als er twee subcategorieën nodig zijn om volkomen tegenstrijdige symptomen te verklaren, als diezelfde aandoening binnen één generatie van niet-bestaand verandert in de meest gediagnosticeerde kinderziekte, als twee verschillende artsen drie verschillenden soorten medicatie willen voorschrijven, is er iets mis.

Mijn Robin sliep niet altijd goed. Een paar keer per jaar plaste hij in zijn bed en liep hij met een gebogen hoofd van schaamte rond. Van geluiden raakte hij uit zijn doen; hij zette het volume van de televisie het liefst zo laag mogelijk – zo laag dat ik niets meer hoorde. Hij kon er niet tegen als de pluchen aap niet op zijn plekje boven de wasmachine in de bijkeuken zat. Al zijn zakgeld ging op aan een ruilkaartspel – *Spaar ze allemaal!* – maar in plaats van ermee te spelen bewaarde hij de kaarten gesorteerd op nummer in plastic insteekhoezen in een speciale map.

Hij rook het als iemand aan de andere kant van een volle bioscoopzaal een wind liet. Urenlang kon hij zich concentreren op de mineralen van Nevada of de vorsten en vorstinnen van Engeland – op alles wat in tabellen stond. Hij was altijd aan het tekenen, en goed ook, met heel veel aandacht voor kleine details die mij ontgingen. Een jaar lang ingewikkelde gebouwen en machines. Daarna dieren en planten.

Zijn uitspraken waren voor iedereen, behalve voor mij, even bizar als raadselachtig. Hij hoefde een film maar één keer te hebben gezien om er hele dialogen uit te citeren. Hij kon eindeloos herinneringen herkauwen, en elke keer werd hij gelukkiger van de opgerakelde details. Zodra hij een boek uit had dat hij leuk vond, begon hij onmiddellijk van voren af aan. Bij het minste of geringste raakte hij van slag of ging hij door het lint. Maar hij kon even onverhoeds uitzinnig van vreugde zijn.

Als Robin het 's nachts zo te kwaad kreeg dat hij bij mij in bed kroop, wilde hij aan de kant liggen die het verst verwijderd was van de eindeloze verschrikkingen achter het raam. (Zijn moeder had ook altijd de veilige kant verlangd.) Hij was een dagdromer, had moeite met tijdslimieten, en ja, hij weigerde zich te concentreren op din-

gen die hem niet interesseerden. Maar hij was geen kind dat altijd maar onrustig was, rondrende of aan één stuk door praatte. En als hij bezig was met iets wat hij fijn vond, kon hij urenlang stilzitten. Vertel me maar eens welk gebrek bij al die symptomen past. Welke aandoening vormde een verklaring voor zijn gedrag?

Aan suggesties ontbrak het niet – het kon zelfs gaan om syndromen die verband hielden met de honderden miljoenen kilo's giftstoffen die jaarlijks op de voedselgewassen werden gespoten. Zijn tweede kinderarts vond het belangrijk om Robin 'op het spectrum' te plaatsen. Ik wilde tegen die man zeggen dat iedereen die leefde op dit door een gelukkig toeval ontstane planeetje op het spectrum zat. Want dat is het kenmerk van een spectrum. Ik wilde tegen die man zeggen dat het leven zelf een spectrumstoornis is, waarbij elk van ons in die eindeloze regenboog in zijn eigen unieke frequentie trilt. Daarna wilde ik hem een dreun verkopen. Daar zal ook wel een naam voor zijn.

Gek genoeg is er in de *DSM* geen naam te vinden voor de onbedwingbare drang mensen te diagnosticeren.

Toen Robin twee dagen van school werd gestuurd en de school zijn eigen artsen inschakelde, voelde ik me een ongelofelijk ouderwetse conservatieveling. Want wat viel er nader te verklaren? Van synthetische kleding kreeg hij akelige huiduitslag. Zijn klasgenoten pestten hem omdat hij hun gemene roddelpraatjes niet begreep. Op zijn zevende was zijn moeder doodgedrukt. Een paar maanden later was zijn lieve hond van verwarring gestorven. Welke reden kon een dokter nog meer verlangen voor gestoord gedrag?

Toen ik zag dat de medische stand niets voor mijn kind kon doen, bedacht ik een geschifte theorie: het leven is iets wat we niet moeten blijven corrigeren. Mijn zoon was een miniuniversum dat ik nooit zou kunnen doorgronden. Eenieder van ons is een experiment, en we weten niet eens wat er met dat experiment wordt getoetst.

Mijn vrouw zou wel hebben geweten hoe ze met de dokters moest praten. *Niemand is volmaakt*, zei ze altijd. *Maar goh, wat schieten we allemaal prachtig tekort.*

HIJ WAS EEN JONGEN, dus natuurlijk wilde hij naar Hillbilly Vegas. Drie aan elkaar gegroeide stadjes met wel tweehonderd pannenkoekenhuizen: hoe leuk is dat?

We reden van de blokhut zeventien kronkelige mijlen langs een schitterende rivier naar beneden. We deden er bijna een uur over. Robin keek naar het water, speurde op de achterbank de stroomversnellingen af. Wildedierenbingo. Zijn nieuwe favoriete spel.

Grote vogel! riep hij.

'Wat voor een?'

Hij bladerde door zijn veldgids. Ik was bang dat hij wagenziek zou worden. *Reiger?* Hij draaide zich weer om naar de rivier. Na een stuk of wat bochten slaakte hij weer een kreet.

Vos! Vos! Ik zag hem, pap!

'Grijze of rode?'

Grijze. O, wow!

'De grijze vos klimt in persimoenen om van de vruchten te eten.'

Niet! Hij zocht het op in zijn *Zoogdieren in de Smokies*. Het boek gaf me gelijk. Hij kreunde en mepte me tegen mijn arm. *Hoe weet je dat nou allemaal?*

Door gauw even zijn boeken door te nemen voordat hij wakker was, kon ik hem een stap voorblijven. 'Hé, wie is hier de bioloog?'

Debiel... ioloog.

Met een onzekere grijns schatte hij in of hij hier niet een gevaarlijke grens had overschreden. Ik gaapte hem aan, even verbijsterd als geamuseerd. Zijn probleem was zijn woede, maar hij werd bijna nooit venijnig. Eerlijk gezegd zou een beetje venijn wel een goede bescherming voor hem zijn geweest.

'Ho meneertje, daar had je bijna een time-out te pakken voor de rest van je achtste levensjaar op aarde.'

Zijn grijns werd zelfverzekerder, en hij begon de rivier weer af te speuren. Maar na een mijl over die kronkelende bergweg naar het dal legde hij zijn hand op mijn schouder. *Ik maakte maar een grapje, pap.*

Met mijn ogen op de weg zei ik: 'Ik ook.'

We stonden in de rij voor Ripley's Odditorium. Hij voelde zich er slecht op zijn gemak. Overal renden kinderen van zijn leeftijd rond, in groepjes die herrie schopten waar ze konden. Robbie kromp ineen

van hun geschreeuw. Na een halfuur in dat gruwelkabinet vroeg hij me smekend of we weg mochten. Het aquarium hield hij beter uit, ook al bleef de pijlstaartrog die hij wilde tekenen maar niet stilzitten voor zijn portret.

Na een lunch met frietjes en uienringen namen we de lift naar het dakpanorama. Hij had bijna de glazen vloer onder gespuugd. Verstijfd van angst en met zijn kiezen op elkaar geklemd verzekerde hij me dat het fantastisch was. Terug in de auto leek hij opgelucht dat we Gatlinburg achter de rug hadden.

Toen we terugreden naar de hut, was hij in gedachten verzonken. *Dat zou niet mams favoriete plek op deze planeet zijn.*

'Nee. Niet eens in haar top drie, denk ik.'

Hij lachte. Als ik het juiste moment koos, kon ik hem aan het lachen maken.

Die avond was het te bewolkt om naar de sterren te kijken, maar we sliepen wel weer buiten, op onze plompe kussens met hun rijen elanden en beren. Twee minuten nadat Robin zijn zaklamp uit had geklikt, fluisterde ik: 'Morgen ben je jarig.' Maar hij sliep al. Zachtjes zei ik zijn moeders gebed op voor ons beiden, zodat ik hem kon geruststellen als hij wakker schrok omdat hij het had vergeten.

HIJ MAAKTE ME MIDDEN IN DE NACHT WAKKER. *Hoeveel sterren zei je dat er waren?*

Ik kon niet boos worden. Ook al had hij me uit mijn slaap gerukt, ik was blij dat hij nog steeds van de sterren droomde.

'Vermenigvuldig elke zandkorrel met het aantal bomen op aarde. Honderd quadriljard.'

Ik liet hem zevenentwintig nullen opzeggen. Na vijftien nullen werd zijn lachen kreunen.

'Als je een astronoom in de oudheid was geweest en Romeinse cijfers had gebruikt, had je het getal niet kunnen opschrijven, hoe lang je ook had geleefd.'

Hoeveel hebben er planeten?

Dat aantal veranderde in rap tempo. 'De meeste hebben er waarschijnlijk minstens één. Veel hebben er meer dan één. Alleen al de Melkweg heeft misschien wel negen miljard aardachtige planeten in de bewoonbare zones van hun sterren. Tel daar de tientallen andere sterrenstelsels in de Lokale Groep bij op...'

Maar pap, dan...?

Hij was een jongen met een antenne voor gemis. Natuurlijk deed de Grote Stilte hem pijn. De buitensporige hoeveelheid leegte riep bij hem de vragen op die ook Enrico Fermi had gesteld tijdens die beroemde lunch in Los Alamos, driekwart eeuw geleden. Als het heelal groter en ouder was dan eenieder van ons zich kon voorstellen, hadden we duidelijk een probleem.

Pap? Als er zoveel plekken zijn waar je kunt leven? Waarom is er dan nergens iemand?

DE VOLGENDE MORGEN DEED IK alsof ik was vergeten welke dag het was. Mijn kersverse negenjarige had me door. Terwijl ik superde-luxe havermout maakte, met een half dozijn lekkere dingen erdoorheen, sprong Robin van het ene been op het andere, zette zich af tegen het aanrecht en stuiterde van opwinding op en neer. We braken het wereldrecord snel eten.

Laten we de cadeautjes openmaken.

'De wat? Dat is een nogal stellige aanname, hè?'

Geen aanname. Hypothese.

Hij wist wat hij kreeg. Hij had maandenlang met me gemarchandeerd: een digitale microscoop die op mijn tablet kon worden aangesloten, zodat hij uitvergrote beelden op het scherm kon zien. De hele ochtend probeerde hij hem uit met algen, cellen uit zijn wangslijm en de onderkant van een esdoornblad. Hij zou het prima hebben gevonden om de rest van onze vakantie alleen nog maar monsters te bekijken en aantekeningen in zijn notitieboekje te krabbelen.

Bang dat het anders een beetje te veel zou worden, toverde ik de taart tevoorschijn die ik stiekem bij het jarenvijftigkruideniertje onder aan de berg had gekocht. Hij glunderde, maar keek meteen weer ernstig.

Taart, pap?

Hij was in twee stappen bij de doos, die ik dom genoeg niet had verstopt. Hoofdschuddend bestudeerde hij de ingrediënten.

Niet veganistisch, pap.

'Robbie. Je bent jarig. Hoe vaak komt dat voor? Amper één keer per jaar.'

Een glimlach kon er niet af. *Boter. Zuivelproducten. Ei. Mam had het niet gehoeven.*

'O, ik heb je moeder meer dan eens taart zien eten!'

De woorden waren nog niet over mijn lippen of ik had er al spijt van. Hij zag eruit als een schuwe eekhoorn die niet wist of hij het lekkers dat hem werd voorgehouden en waar hij zo'n trek in had moest weggrissen of dat hij maar beter weer het bos in kon vluchten.

Wanneer?

'Ze maakte weleens een uitzondering.'

Robin staarde naar de taart, een onschuldig wortelcakeachtig geval, dat er zo gezond uitzag dat elk ander kind zijn neus ervoor

zou hebben opgehaald. In zijn vergankelijke verjaardagsparadijsje heerste opeens een slangenplaag.

'Maakt niet uit, knul. We voeren hem wel aan de vogels.'

Nou. We kunnen er misschien eerst een klein stukje van proeven?

Dat deden we. Telkens wanneer hij zich een hap taart had laten smaken, floot hij zichzelf terug en werd hij weer bedachtzaam.

Hoe lang was ze?

Dat wist hij wel. Maar vandaag wilde hij een getal horen.

'Eén meter zevenenvijftig. Binnenkort haal jij haar in. Ze was een hardloopster, weet je nog?'

Hij knikte, meer voor zichzelf dan voor mij. *Klein maar krachtig.*

Zo noemde ze zichzelf wanneer ze zich opmaakte voor een krachtmeting in het deelstaatparlement. Ik noemde haar graag 'nietig maar planeetgelijk'. Gepikt uit een sonnet van Neruda dat ik een keer voor haar had voorgedragen op een herfstavond die winters eindigde. Ik had mijn toevlucht moeten nemen tot de woorden van een andere man om haar ten huwelijk te vragen.

Hoe noemde jij haar?

Ik raakte altijd van mijn stuk als hij mijn gedachten las. 'O, van alles en nog wat. Weet je nog wel.'

Maar wat zei je dan?

'Aly bijvoorbeeld, in plaats van Alyssa. En Ally, omdat ze mijn *ally* was, mijn bondgenote.'

Miss Lissy.

'Dat vond ze nooit fijn.'

Mam. Je noemde haar mam!

'Soms. Ja.'

Dat is onwijs maf. Ik stak mijn hand uit om door zijn haar te woelen. Hij deinsde terug maar liet me begaan. *Hoe kwam ik ook alweer aan mijn naam?*

Hij wist hoe hij aan zijn naam kwam. Hij had het verhaal al vaker gehoord dan goed voor hem was. Maar omdat hij het me al in geen maanden meer gevraagd had, vond ik het niet erg om het nog eens te vertellen.

'Bij ons eerste afspraakje gingen je moeder en ik vogelen.'

Nog voor Madison. Nog voor alles.

'Nog voor alles. Je moeder was fantastisch! Ze spotte ze links